

Simonas NIKARTAS

Teisės instituto Kriminologinių tyrimų
skyriaus tyrėjas

Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, LT-01109

Vilnius

Tel. (8 5) 210 16 75

El. p. *simonas@teise.org*

PREKYBOS VAIKAIS NUSIKALTIMO TEISINĖ SAMPRATA

Straipsnyje nagrinėjama prekybos vaikais teisinė samprata. Analizuojami šio nusikaltimo požymiai tarptautinio ir nacionalinio teisinio reglamentavimo lygmenimis, apžvelgiami tarptautiniuose teisės aktuose ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse pateiktų prekybos vaikais apibrėžimų tarpusavio suderinamumo aspektai, išryškinama prekybos vaikais specifika prekybos žmonėmis nusikaltimo sampratos kontekstu bei palyginami vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo požymiai su kitomis panašiomis nusikalstamomis veikomis. Remiantis šia analize, atskleidžiamos pagrindinės esamos prekybos vaikais teisinės sampratos problemos bei pateikiami siūlymai tobulinti vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo teisinę definiciją.¹

IVADAS

Prekyba vaikais – tarptautiniu teisiniu lygmeniu pripažintas nusikaltimas, šiurkščiai pažeidžiantis vaiko teises. Tai – prekybos žmonėmis reiškinių dalis, išsiskirianti tuo, jog juo kėsiamasi į labiausiai pažeidžiamus asmenis – vaikus, kurie nėra pasiekę visiškos socialinės, psichinės ir fizinės brandos. Todėl tokių neteisėtų veikų užkardymui privalo būti skiriamas padidintas dėmesys, o šio nusikaltimo apibrėžimai turi būti formuluojami atsižvelgiant į specifinę, lyginant su suaugusiais asmenimis, vaiko padėtį. Siekiant šių tikslų buvo priimti

¹ Šio straipsnio autoriaus ir žurnalo redakcijos vardu už vertingas pastabas ir pasiūlymus šiam straipsniui nuoširdžiai dėkojame Mykolo Romerio universiteto Baudžiamosios teisės katedros docentui dr. *Olegui Fedosiukui*.

kovai su prekyba žmonėmis ir vaikais skirti tarptautiniai teisiniai dokumentai. Vadovaujantis juose pateiktais prekybos vaikais apibrėžimais, 2005 m. birželio 23 d. buvo priimta nauja Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau vadinama – BK) 157 str., numatančio baudžiamąją atsakomybę už vaiko pirkimą arba pardavimą, redakcija. Mokslinės doktrinos lygmeniu šiam klausimui skiriama kiek mažiau dėmesio: prekybos vaikais teisinė sąvoka paprastai analizuojama gana epizodiškai, pateikiant ją kaip prekybos žmonėmis sampratos elementą.² Tačiau padidintos vaiko teisių ir interesų apsaugos prioriteto principas sąlygoja detalesnės ir išsamesnės analizės, skirtos tik prekybos vaikais nusikaltimui, poreikį. Tokį poreikį pagrindžia ir 2007 m. Teisės instituto mokslininkų atlikto, bene vienintelio Lietuvoje išsamesnio prekybos vaikais reiškinio tyrimo „Vaikų pardavimo ir prekybos jais paplitimas Lietuvoje“ rezultatai. Daugelis tyrėjų apklaustų ekspertų, kurių nemaža dalis – teisėsaugos pareigūnai ir mokslininkai, dirbantys prekybos vaikais tyrimo bei analizės srityje, nurodė, jog, atsižvelgiant į padidintos vaiko teisių apsaugos poreikį, prekybos vaikais problema turi būti išskiriama iš prekybos žmonėmis konteksto ir jai turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys tiek teisinio reglamentavimo lygmeniu, tiek praktikoje, tiek mokslinėje doktrinoje.³ Visa tai paskatino parengti šį straipsnį, skirtą prekybos vaikais nusikaltimo teisinės sampratos analizei. Čia siekiama pateikti išsamią prekybos vaikais nusikaltimo teisinę sąvoką bei išryškinti su ja susijusius probleminius aspektus. Rengiant straipsnį atsižvelgiama į tai, kad, nepaisant savo specifiškumo, prekybos vaikais nusikaltimas yra labai glaudžiai susijęs su prekyba žmonėmis, nes praktiškai daugelis šių dviejų nusikaltimų požymių sutampa. Prekybos žmonėmis samprata yra gana išsamiai išnagrinėta kitų autorių, vengiant kartojimo, šiame straipsnyje daugiau analizuojami specifiniai, būtent prekybai vaikais būdingesni požymiai bei probleminiai aspektai.

² Prekybos vaikais teisinės sampratos klausimai paliečiami šiuose lietuvių autorių mokslo darbuose: *Bolzanis D., Drakšienė A.* Prekybos žmonėmis samprata // *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 38–50; *Fedosiuk O.* Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei // *Jurisprudencija*, 2003, t. 45(37), p. 86–97; *Fedosiuk O.* Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 70–84; *Fedosiuk O.* Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos // *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98), p. 54–61; *Mickevičius D.* Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitiktis Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai // *Teisė*, 2005, Nr. 54, 122–133.

³ *Justickaja S., Dobrynina M., Nikartas S.* Vaikų pardavimo ir prekybos jais paplitimas Lietuvoje. Mokslinio tyrimo ataskaita. Vilnius: Teisės institutas, 2007.

PREKYBOS VAIKAIS SAMPRATA TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

Šiuolaikinė prekybos vaikais teisinė samprata kildinama iš tarptautinės teisės. Ji formavosi visą šimtmetį kartu su prekybos žmonėmis samprata. Prekyba vaikais (ir apskritai žmonėmis) istoriškai siejama su prekyba vergais, kuri daugelį šimtmečių žmonijos istorijoje buvo įprastas reiškinys. Pirmasis prekybą vergais draudžiantis tarptautinis dokumentas buvo sudarytas 1814 m. tarp Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos,⁴ o pirmosios prekybą žmonėmis draudžiančios daugiašalės sutartys sudarytos 1904 ir 1910 m.⁵ Šie du tarptautiniai dokumentai skirti bendradarbiavimui kovojant su prekyba baltosiomis vergėmis. Juose pateikta „baltosios vergijos“ sąvoka, kurią galima laikyti pirmuoju teisiniu prekybos žmonėmis apibrėžimu. Baltoji vergija šiuose dokumentuose apibrėžiama kaip moterų išnaudojimas amoraliais tikslais kitų asmenų aistrai tenkinti, tačiau pabrėžiama, jog suaugusių moterų išnaudojimas siejamas su jų atžvilgiu naudojama prievarta, apgaule ir piktnaudžiavimu. Mergaičių (pagal 1910 m. konvenciją – tai moterys iki 20 metų) išnaudojimas patenka į baltosios vergijos kategoriją net nesant minėtų požymių. Taigi jau pirmuosiuose prekybos žmonėmis apibrėžimuose išskiriama atskira prekybos žmonėmis aukų – vaikų ir jauno amžiaus asmenų⁶ (tiesa, tik mergaičių) kategorija. Jų atžvilgiu formuluojama skirtinga nei prekybos žmonėmis sąvoka – joje nėra minėtų papildomų poveikio asmeniui požymių. Taigi šiuos apibrėžimus galima laikyti ir pirmaisiais teisiniais prekybos vaikais nusikaltimo apibrėžimais. Kitoje, 1921 m. Ženevos konvencijoje Dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais⁷ iš esmės pakartojamas anksčiau pateiktas apibrėžimas, tačiau jis papildo-

⁴ Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata // Teisė, 2004, Nr. 53, p. 38–50.

⁵ 1904 m. gegužės 18 d. Tarptautinė sutartis dėl kovos su baltosiomis vergėmis, papildyta Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos patvirtintu 1948 m. gruodžio 3 d. protokolu, žr. http://www.neparduodamas.lt/index.php/teises_aktai/88 ; 1910 m. gegužės 4 d. Tarptautinė sutartis dėl kovos su baltosiomis vergėmis, papildyta Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos patvirtintu 1948 m. gruodžio 3 d. protokolu, žr. ten pat.

⁶ Reikia atkreipti dėmesį, kad XX a. pirmojoje pusėje daugelyje valstybių pilnametystės riba buvo 21 metai.

⁷ 1921 m. rugsėjo 30 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, su pakeitimais, nustatytais Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos patvirtintu 1947 m. spalio 20 d. protokolu, žr. http://www.coe.int/T/E/human_rights/Trafficking/3_Documents/International_legal_instruments/UNTS_Sup_trafficking.asp#TopOfPage

mas nuostata, kad išnaudojimo aukomis gali būti abiejų lyčių vaikai.⁸ Be to, nukentėjusiųjų amžiaus riba buvo padidinta iki 21 metų. Šių konvencijų apibrėžimai, lyginant juos su šiuolaikine prekybos vaikais (ir prekybos žmonėmis) sąvoka, labiau koncentruoti ties išnaudojimo veiksmais. Juose dar nebuvo išryškintas asmens įgijimo arba perdavimo sandėris, kaip esminis dabar vyraujančios prekybos žmonėmis ir vaikais sąvokų elementas. Pastarasis prekybos žmonėmis sampratos požymis pirmą kartą buvo aiškiai suformuluotas 1926 m. Vergijos konvencijoje.⁹ Vergija pagal šią konvenciją – tai asmens statusas arba padėtis, kai jo atžvilgiu iš dalies ar absoliučiai taikomi įgaliojimai palyginami su nuosavybės teise.¹⁰ Vergų prekyba buvo suprantama kaip veiksmai, susiję su asmens pagrobimu, įsigijimu turint tikslą jį perduoti, išmainyti ar disponavimu siekiant pavergti.¹¹

Prekybos vaikais sampratos kontekstu labai svarbi kita, vergiją draudžianti 1956 m. Konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei praktikos panaikinimo.¹² Ji papildė 1926 m. konvenciją draudimu atiduoti vaiką ar 18 metų neturintį paauglį kitam asmeniui už atlyginimą arba be jo, siekiant išnaudoti tą vaiką ar paauglį arba jo darbą.¹³ Čia pažymėtina tai, kad yra išskiriami du nepilnamečius apibūdinantys terminai – (1) vaikas ir (2) 18 metų neturintis paauglys. Toks skirstymas parodo tuo metu buvusią vaiko sąvokos diferenciaciją, atsižvelgiant į skirtingą amžių bei socialinę, fizinę ir psichinę brandą. Prekybos vaikais sampratos raidai padėjo ir šios konvencijos formuluotės, draudžiančios situacijas, kai tėvai parduoda ar atiduoda dukrą į santuoką be teisės tam prieštarauti (priverstinė santuoka), kai moteris paveldima po vyro mirties, kai tėvai parduoda ar atiduoda vaiką kitiems asmenims jo išnaudojimo tikslais.

⁸ Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė, 2005, Nr. 54, p. 70–84; Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata // Teisė, 2004, Nr. 53, p. 38–50.

⁹ Slavery convention, žr. http://www.unicri.it/wwd/trafficking/legal_framework/docs/1926_slavery_convention.pdf

¹⁰ Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė, 2005, Nr. 54, p. 70–84.

¹¹ Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata // Teisė, 2004, Nr. 53, p. 38–50.

¹² Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, 226 U.N.T.S. 3, entered into force April 30, 1957, žr. <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/f3scas.htm>

¹³ Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata // Teisė, 2004, Nr. 53, p. 38–50.

Paminėtinos ir 1933 m. bei 1949 m. tarptautinės konvencijos,¹⁴ kurios praktiškai uždraudė ne tik prekybą žmonėmis, bet ir pelnymąsi iš prostitucijos.¹⁵ Nors pastarojo tikslo pasiekti ir nepavyko (nemažoje dalyje valstybių prostitucija šiandien yra legali), tačiau šiose konvencijose suformuluoti apibrėžimai prekybos žmonėmis ir vaikais raidai liko reikšmingi. Mat juose išnaudojamo asmens sutikimas nelaikomas reikšminga aplinkybe, prekyba žmonėmis nebūtinai turi būti susijusi su jų gabenimu iš vienos šalies į kitą, išnaudojamaisiais gali būti pripažįstami abiejų lyčių asmenys.¹⁶

Tolesnis tarptautinės teisinės prekybos vaikais sampratos raidos etapas glaudžiai susijęs su XX a. antrojoje pusėje padidėjusiu tarptautinės bendruomenės dėmesiu į vaiko teisių apsaugą (kaip ir apskritai į žmogaus teisių apsaugą). Čia pažymėtina 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.¹⁷ Joje valstybės įpareigojamos ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų – uždraudžiama versti vaiką užsiimti prostitucija ar kita neteisėta seksualine veikla. Čia visiškai nesvarbu, ar tai padaryta paties vaiko iniciatyva, ar vaikas dėl tam tikrų aplinkybių sutiko būti taip išnaudojamas, ar buvo panaudota prievarta ir pan.¹⁸ Tačiau svarbiausia nuostata šiuolaikinės prekybos vaikais sąvokos suformulavimui – tai vaiko sąvoka; nurodoma, jog vaikas šioje Konvencijoje – tai asmuo iki 18 m. Ši nuostata reikšminga tuo, jog valstybės, šios konvencijos dalyvės, įsipareigojo garantuoti konvencijoje numatytas teises visiems asmenims iki 18 metų.¹⁹

Daugeliui XX a. antrojoje pusėje priimtų tarptautinių susitarimų kovos su prekyba vaikais (kaip ir prekyba žmonėmis) srityje būdinga tai, kad juose

¹⁴ 1933 m. spalio 11 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis su pakeitimais, nustatytais 3 punkte minėtu protokolu, žr. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/33.htm>

1949 m. JTO Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams, žr. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/33.htm>

¹⁵ Vaikai kaip atskira aukų kategorija šių konvencijų apibrėžimuose nėra išskiriama.

¹⁶ *Fedosiuk O.* Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 70–84.

¹⁷ *Žin.*, 1995, Nr. 60-1501.

¹⁸ *Bolzanas D., Drakšienė A.* Prekybos žmonėmis samprata // *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 38–50.

¹⁹ Čia svarbu pažymėti, kad JTO vaiko teisių konvencija neįpareigoja valstybių įtvirtinti joje numatytos vaiko sąvokos (atsižvelgiant ir į tai, kad įvairios valstybės pasižymi skirtingomis kultūrinėmis ir teisinėmis tradicijomis, skirtingai suprantama ir vaiko sąvoka). Ši Konvencija tiesiog numato normas, kurios taikomos asmenims iki 18 m. ir kurie tik Konvencijos prasme yra laikomi vaikais.

pateiktose sąvokose daugiausia išskiriami tik seksualinio (ypač prostitucijos) išnaudojimo tikslai. Tuo tarpu prekybos vaikais reiškiny s faktiškai apima kur kas daugiau formų. Svarbus žingsnis išplečiant prekybos vaikais sampratą buvo Pekino veiksmų platforma, kurią 1995 m. priėmė IV pasaulio moterų konferencija. Šiame tarptautiniame dokumente buvo įtvirtinta nuostata, kad prekyba žmonėmis apima ne vien žmogaus išnaudojimą prostitucijai, bet ir kitas išnaudojimo sritis, pavyzdžiui, priverstinį darbą ir priverstines santuokas.²⁰

Dešimtajame XX a. dešimtmetyje labai susirūpino prekybos vaikais problema ir Europos Sąjungos institucijos. Jų priimti dokumentai atspindėjo jau anksčiau minėtuose tarptautiniuose dokumentuose suformuluotus sąvokų elementus. Tai prekybos žmonėmis sandėris, fizinės prievartos, apgaulės ir kitokių poveikio priemonių naudojimas nukentėjusių vaikų atžvilgiu.²¹ Tiesa, daugelis šių sąvokų atspindi seksualinio išnaudojimo tikslus, o kai kuriuose dokumentuose prekyba žmonėmis ir vaikais siejama tik su asmenų gabenimu į kitas valstybes (transnacionalinė prekybos žmonėmis samprata).

Patys svarbiausi, šiuolaikiškiausi ir, galima teigti, – baigtinius prekybos žmonėmis ir vaikais apibrėžimus formuluojantys dokumentai buvo priimti pirmaisiais šio dešimtmečio metais. Tai: (1) 2000 m. lapkričio 15 d. Palermo mieste (Italija) priimtas Jungtinių Tautų konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis protokolai „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi į ją“²² (toliau vadinamas Palermo protokolu); (2) 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas „Dėl kovos su prekyba žmonėmis“;²³ (3) 2000 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolai „Dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos“.²⁴

²⁰ *Fedosiuk O.* Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 70–84.

²¹ Plačiau žr.: *Fedosiuk O.* Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 70–84; *Bolzanis D., Drakšienė A.* Prekybos žmonėmis samprata // *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 38–50.

²² Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotas 2003 m. balandžio 22 d. įstatymu Nr. IX-1525 (Žin., 2003, Nr. 49-2157).

²³ Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=38186&Condition2>

²⁴ 2000 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolai dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (Žin., 2004, Nr. 108-4037).

Galima teigti, kad šie tarptautiniai teisiniai dokumentai sujungę ankstesnių tarptautinių dokumentų apibrėžimus, į vientisą sąvoką suvienijo juose nurodytus prekybos žmonėmis ir vaikais nusikaltimų požymius bei akumuliuojo įvairių tarptautinių organizacijų požiūrį į problemą.²⁵ Tokiu būdu šiais tarptautiniais dokumentais buvo siekiama patikslinti prekybos vaikais sąvoką ir taip sudaryti pagrindą bendram to nusikaltimo supratimui. Kokie esminiai minėtuose tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų prekybos vaikais sąvokų bruožai?

Jungtinių Tautų (toliau vadinama – JT) 2000 m. specialusis protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja“²⁶ pateikia bendrą prekybos žmonėmis apibrėžimą ir traktuoja prekybą vaikais kaip specifinį nusikaltimą.

Protokolo 3 str. a) punktas numato: „*Prekyba žmonėmis – žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą*“.²⁷

Protokolo 3 str. b) punkte nurodoma: „*prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui, nurodytam šio straipsnio a) punkte, neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš a) punkte nurodytų priemonių*.“ Šio straipsnio c) punktas patikslina minėtą prekybos žmonėmis apibrėžimą, kai prekybos objektas yra vaikas. Nurodoma, kad „*vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas siekiant jį išnaudoti yra laikoma „prekyba žmonėmis“, net jei tai neapima nė vieno iš šio straipsnio a) punkte nurodytų būdų*“.

Svarbi šiame teisės akte traktuojama sąvoka: „*vaikas – kiekvienas asmuo iki aštuoniolikos metų*“.²⁸

²⁵ Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė, 2005, Nr. 54, p. 70–84.

²⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančio Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikavimo (Žin., 2003, Nr. 49-2157).

²⁷ Ten pat.

²⁸ Jungtinių Tautų Organizacijos 2000 metų specialusis Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja // Žin., 2003, Nr. 49-2166.

2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas „Dėl kovos su prekyba žmonėmis“²⁹ nesiekia iš esmės modifikuoti Palermo protokole suformuluotų nuostatų.³⁰ Šis dokumentas adaptavo Jungtinių Tautų protokole pateiktą prekybos žmonėmis sampratą. Jame papildomai minimi tik apskaitimas kontrole kito asmens atžvilgiu ar jos perleidimas. Taip pat paminėtinas Europos Sąjungos Tarybos pamatinio sprendimo „Dėl kovos su prekyba žmonėmis“ projektas, parengtas 2009 m., kuriuo siekiama pakeisti 2002 m. liepos 19 d. pamatinį sprendimą. Šio projekto 1 str. pateiktas apibrėžimas³¹ praktiškai savo požymiais sutampa su 2002 m. Pamatinio sprendimo sąvoka, išskyrus tai, jog į projekto apibrėžimą įtraukiamas papildomas išnaudojimo elgetavimui požymis, būdingas būtent prekybos vaikais reiškiniui.

Šiuose dokumentuose nėra išskirta prekybos vaikais sąvoka; ji pateikiama kaip prekybos žmonėmis sąvokos elementas. Viena vertus, – tai natūralu ir suprantama, kadangi prekybos vaikais reiškinyje ir daugelis jo formų yra bendro prekybos žmonėmis reiškinio dalis: plinta tomis pačiomis kryptimis, dažnai šiuos nusikaltimus daro tos pačios nusikalstamos grupuotės, tiek prekyba vaikais, tiek žmonėmis vyksta tais pačiais srautais – tai ypač pasakytina apie prekybą nepilnametėmis merginomis ir jaunomis moterimis seksualinio išnaudojimo tikslais. Kita vertus, prekyba vaikais vykdoma specifinėmis formomis, kurios

²⁹ Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=38186&Condition2>

³⁰ Šio pamatinio sprendimo preambulėje teigiama, jog svarbų Jungtinių Tautų darbą turi papildyti Europos Sąjungos darbas.

³¹ Europos Sąjungos pamatinio sprendimo „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos“ projekto 1 straipsnis: „Su prekyba žmonėmis susijusi nusikalstama veika. 1. Kiekviena valstybė narė imasi visų reikiamų priemonių užtikrinti, kad būtų baudžiama už toliau nurodytas veikas. Asmenų verbavimas, vežimas, perdavimas, laikymas ar priėmimas grasinant arba panaudojant jėgą ar kitokią prievartą, pagrobiant, sukčiavimo arba apgaulės būdu, piktnaudžiaujant padėtimi arba pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, duodant arba gaunant pinigų ar naudos siekiant kitą asmenį kontroliuojančio asmens sutikimo, kai šios veikos tikslas yra išnaudojimas. 2. Pažeidžiamumas – padėtis, kai asmuo neturi kito tikro arba priimtino pasirinkimo, o tik pasiduoti prievartai. 3. Išnaudojimas apima bent jau naudą iš kitų asmenų prostitucijos ar kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią praktiką, priverstinę tarnystę, naudą iš veiksmų, susijusių su elgetavimu ar neteisėta veika, ar organų išpjovimą. 4. Prekybos žmonėmis aukos sutikimas su ketinamu arba faktišku išnaudojimu neturi reikšmės, jei pasinaudota bent vienu iš 1 dalyje nurodytų būdų. 5. Jei straipsnio 1 dalyje nurodyta veika yra susijusi su vaiku, už ją taip pat bus baudžiama kaip už prekybą žmonėmis, netgi jei nepasinaudota nė vienu iš šio straipsnio 1 dalyje nurodytų būdų. 6. Šiame pamatiniame sprendime vaiku laikomas bet kuris jaunesnis nei 18 metų asmuo.“

nėra būdingos prekybai suaugusiais žmonėmis pavyzdžiui, minėtuose dokumentuose neminimas neteisėtas įvaikinimas, vaikų pornografija ir pan. Be to, išoriškai prekybai žmonėmis (suaugusiais) tapačios formos, pavyzdžiui, išnaudojimas prostitucijai ar priverstinis darbas išsiskiria savo specifika, tiek verbavimo būdais, tiek išnaudojimo pobūdžiu. Galiausiai tai, jog šių nusikaltimų aukos yra vaikai, sąlygoja padidintą dėmesį jų apsaugai.

Bene vienintelis išsamesnis tik prekybos vaikais nusikaltimui skirtas tarptautinis teisinis apibrėžimas yra pateiktas JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyviniame protokole Dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. Jo 2 str. numatyta, jog „*vaikų pardavimas – tai bet koks veiksmas ar sandoris,*³² *kai koks nors asmuo ar grupė asmenų perduoda vaiką kitam asmeniui už piniginių ar kokią kitą atlygį*“.³³ Protokolo 3 str. 1 d. (a) punkte šis prekybos vaikais apibrėžimas detalizuojamas nurodant, kad vaiko pardavimas yra:

1. vaiko siūlymas, pristatymas ar priėmimas bet kokiomis priemonėmis, kad:

- a) vaikas būtų seksualiai išnaudojamas;
- b) vaiko organai būtų perduoti siekiant pelno;
- c) vaikas būtų įdarbintas prievartiniame darbe.

2. tarpininkaujant sutikimo įvaikinti vaiką išgavimas nederamu būdu, pažeidžiant galiojančius tarptautinės teisės dokumentus dėl įvaikinimo.³⁴

Lyginant su Protokolo 3 str. ir Europos Sąjungos Tarybos pamatinio sprendimo apibrėžimais, šiame apibrėžime vaiko pardavimo nusikaltimas labiau siejamas su tiesioginiais sandėrio veiksmais bei siūlymu jį sudaryti tretiesiems asmenims. Pažymėtina, jog čia nėra verbavimo veiklos, kuria siekiama sudaryti vaiko pirkimo arba pardavimo sandorį ir kuri nukreipta į pačią auką, ją įtikinėjant, skatinant, siūlant, kad ji ir savo pačios veiksmis prisidėtų prie jos pirkimo arba pardavimo sandėrio sudarymo bei įtraukimo į išnaudojimą. Taigi galima

³² Oficialiame šio tarptautinio teisinio dokumento vertime yra naudojamas *sandorio* terminas. Manytina, jog toks vertimas nėra visiškai tikslus, kadangi teisine prasme sandoris suvokiamas tik kaip teisėtas aktas. Šiuo kontekstu – siūlytina vartoti *sandėrio* terminą, kuris savo prasme yra platesnis bei apima ir neteisėtus įgijimo-perleidimo veiksmus.

³³ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (Žin., 2004, Nr. 108-4037).

³⁴ Ten pat.

teigti, jog objektyviųjų veikos požymių prasme Vaiko teisių konvencijos protokolo apibrėžimas yra siauresnis. Antra vertus, svarbu pažymėti, jog Vaiko teisių konvencijos protokole pateikiama prekybos vaikais reiškiniui būdinga forma, kurios nenumato kiti minėti tarptautiniai dokumentai, pvz., prekyba vaikais neteisėto įvaikinimo tikslu. Ši veika savo požymiais skiriasi nuo įprastinių prekybos vaikais formų, kadangi čia nėra išnaudojimo tikslo – draudžiamas pats nelegalus sandoris – bet kokie veiksmai, kuriais įvaikinama ar padedama įvaikinti vaiką nederamu būdu, t. y. neteisėtai. Kai kuriuose šaltiniuose neteisėtas įvaikinimas labiau siejamas su pasipelnymo požymiu,³⁵ tačiau ši sąvoka platesnė – ji apima net ir tuos atvejus kai pasipelnymo požymio nėra, pavyzdžiui, pasinaudojant pažintimis ir pan. Kitas svarbus protokole įtvirtintos prekybos vaikais neteisėtam įvaikinimui sąvokos aspektas tas, kad neteisėtu įvaikinimu laikomi tokie veiksmai, kuriais pažeidžiami galiojantys tarptautiniai įvaikinimo dokumentai. Čia iškeliama tarptautinės teisės viršenybė nacionalinės teisės atžvilgiu. Tai greičiausiai sąlygojo faktas, kad nemažoje dalyje valstybių nacionalinis teisinis įvaikinimo reglamentavimas nėra pakankamas – aptinkama daug teisės aktų spragų, kuriomis naudojantis nacionalinės teisės požūriu vykdoma „teisėta“ prekyba vaikais.³⁶ Todėl prekyba vaikais turėtų būti laikomi ir visi tie atvejai, kai įvaikinimas pagal nacionalinę teisę yra teisėtas, tačiau prieštarauja tarptautinės teisės normoms.

Apibendrinant šių dokumentų apibrėžimus, galima išskirti šiuos esminius prekybos vaikais sąvokos požymius:

- (1) prekybos vaikais centrinis elementas – vaiko pirkimo arba pardavimo arba kitokio jo įgijimo ar perleidimo sandėris;
- (2) išnaudojimo tikslai, kurių siekiant sudaromas šis sandėris;
- (3) sandėriai dėl vaiko pirkimo arba pardavimo siekiant jį išnaudoti pripa-

³⁵ *Wilken K.* Controlling Improper Financial Gain in International Adoptions. Defining Family: Adoption Law and Policy: Adoption Rights // 2 Duke J. Gender L. & pol'y 85, 1995; *Kapstein E.* The Baby Trade // Foreign Affairs, 82, 2003.

³⁶ Pavyzdžiui, pagal pranešimus žiniasklaidoje dėl nepakankamo įvaikinimo teisinio reglamentavimo ir valstybės kontrolės dideliu prekybos vaikais mastu įvaikinimo tikslais pasižymi Gvatemala (žr.: <http://kauno.diena.lt/dienrastis/priedai/pasaulis/gvatemaloje-klesti-prekyba-vaikais-50495>). Ši problema būdinga daugeliui kitų skurdžių pasaulio valstybių, plačiau žr.: *Wilken K.* Controlling Improper Financial Gain in International Adoptions. Defining Family: Adoption Law and Policy: Adoption Rights // 2 Duke J. Gender L. & pol'y 85, 1995; *Kapstein E.* The Baby Trade // Foreign Affairs, 82, 2003.

žįstami prekyba ir tais atvejais, kai nėra naudojami tokie poveikio vaikui būdai kaip smurtas, apgaulė, pasinaudojimas pažeidžiamumu ir pan.;

(4) specifinė prekybos vaikais forma – prekyba vaikais įvaikinimo tikslais, kurioje esminis elementas – neteisėtas vaiko įgijimo-perleidimo sandėris, pasireiškiantis tarptautinėms teisės normoms prieštaraujančių įvaikinimo veiksmų atlikimu. Šiai prekybos vaikais formai nėra būtini išnaudojimo tikslai.

Tarptautiniuose dokumentuose pateiktus apibrėžimus galima vertinti kaip iš tiesų plačius – apimančius daugelį prekybos vaikais atvejų. Vis dėl to, nepaisant savo išsamumo, šie apibrėžimai neapima visų įvairiose pasaulio šalyse aptinkamų prekybos vaikais formų, pavyzdžiui, narkotikų platinimui, kitų nusiikalstamų veikų darymui, karybai ir pan.³⁷ Kita vertus, svarbu pažymėti, jog išnaudojimo tikslų sąrašas čia nėra baigtinis, o pateikiamas kaip minimumas išnaudojimo formų, kurias privalo kriminalizuoti valstybės narės.³⁸

PREKYBOS VAIKAIS SĄVOKA LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE

2005 m. birželio 23 d. buvo priimta nauja vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo straipsnio (BK 157 str.) redakcija, kuria Lietuvos įstatymų leidėjas siekė įgyvendinti minėtų tarptautinių dokumentų – Palermo protokolo, Vaiko teisių konvencijos papildomo protokolo ir Europos Sąjungos Tarybos pamatinio sprendimo reikalavimus. Ankstesnė lakoniška prekybos vaikais norma³⁹ buvo pakeista į sudėtingos konstrukcijos nusikaltimo sudėtį:

„157 straipsnis. Vaiko pirkimas arba pardavimas

1. Tas, kas siūlė pirkti ar kitaip įgyti vaiką arba pardavė, pirkto ar kitaip

³⁷ Šias formas galėtų apimti išnaudojimo priverstiniam darbui, vergijos ar veiklos, panašios į vergiją, sąvokos. Tačiau remiantis tokiu požiūriu, tada jos galėtų apimti ir vaiko išnaudojimo prostitucijai ar pornografijai tikslus, nes praktikoje dažniausiai vaikai ir čia yra verčiami dirbti bei yra laikomi vergovės sąlygomis.

³⁸ Tokia formuluotė pateikta Europos Sąjungos pamatinio sprendimo „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos“ projekto 1 straipsnio 3 dalyje: *„Išnaudojimas apima bent jau naudą iš kitų asmenų prostitucijos ar kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią praktiką, priverstinę tarnystę, naudą iš veiksmų, susijusių su elgetavimu ar neteisėta veika, ar organų išpjovimą. Čia žodžiai „bent jau“ parodo, kad išnaudojimo sąrašas nėra baigtinis.*

³⁹ Ankstesnė BK 157 straipsnio norma, numatanti baudžiamąją atsakomybę už vaiko pirkimą arba pardavimą, buvo suformuluota taip: „1. Tas, kas pardavė, pirkto ar kitaip perleido arba įgijo mažametį vaiką, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų. 2. Tas, kas vertėsi prekyba mažamečiais vaikais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dviejų iki dešimties metų.“ (Žin., 2000-10-25, Nr. 89-2741).

perleido arba įgijo vaiką, arba verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje vaiką žinodamas arba siekdamas, kad jis būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš jo prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau vaikų arba mažamečiui, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Kaip matyti, šiame straipsnyje vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties formuluotei būdingas toks pats detalumas ir išsamumas, kaip ir tarptautinių dokumentų apibrėžimuose. Akivaizdus Lietuvos įstatymo leidėjo (ir šio įstatymo projekto rengėjų) siekis įgyvendinti tarptautinių teisės aktų reikalavimus adaptuojant juose esančius prekybos vaikais apibrėžimus. Kita vertus, tokia formuluotė yra labai sudėtinga; tai gali sąlygoti keblumus taikant praktikoje šią savo požymių kompleksiskumu pasižyminčią nusikaltimo sudėtį.⁴⁰

Taigi čia susiduriama su tam tikra dilema. Viena vertus, tarptautinė bendruomenė, įpareigodama savo nustatytus apibrėžimus įgyvendinti valstybių narių nacionalinėje teisėje, siekia, kad nusikaltėliai neišvengtų baudžiamosios atsakomybės. Kita vertus, sudėtingos konstrukcijų normos, perkeltos į baudžiamąjį įstatymą, gali būti sunkiau taikomos praktikoje. To padariniai gali būti priešingi tarptautinių dokumentų tikslams – pritaikyti baudžiamąją atsakomybę. Todėl siekiant įgyvendinti tarptautiniuose teisės aktuose numatytus tikslus būtina: pirma, nacionalinėje teisėje suformuluoti tokias nusikaltimų sudėtis, kurios apimtų tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintus prekybos vaikais požymius, antra, straipsnių dispozicijas suformuluoti taip, kad jas būtų kuo paprasčiau bei veiksmingiau taikyti praktikoje. Atsižvelgiant į šiuos uždavinius, toliau šiame straipsnyje vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo apibrėžimas bus nagrinėjamas derinant tarptautinę teisę ir jos praktinį pritaikomumą. Taip

⁴⁰ Ilgo ir sudėtingo apibrėžimo pritaikomumo praktikoje problematiką atskleidė 2007 m. Teisės instituto atliktas „Vaikų pardavimo ir prekybos jais paplitimo Lietuvoje tyrimas.“ Jo metu apklausti ekspertai teisėsaugos institucijų pareigūnai nurodė, jog prekybos vaikais nusikaltimo sudėties kompleksiskumas kelia problemų ją taikant praktikoje – ypač įrodinėjant šio nusikaltimo požymius. Plačiau žr. *Justickaja S., Dobrynina M., Nikartas S.* Vaikų pardavimo ir prekybos jais paplitimas Lietuvoje. Mokslinio tyrimo ataskaita. Vilnius: Teisės institutas, 2007.

pat svarbu palyginti naujus pakeitimus su senąja BK 157 str. redakcija, kuri savo konstrukcija buvo paprastesnė, o praktinio pritaikomumo prasme – suprantamesnė.

Vertinant šios BK įtvirtintos vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties suderinamumą su tarptautinės teisės aktais, visų pirma reikėtų pažymėti, jog nukentėjusiojo amžiaus riba čia – 18 m. Ji įtvirtinta vadovaujantis minėtais tarptautiniais dokumentais. Tokią tarptautinės valstybių bendruomenės nuostatą sąlygoja prezumpcija, kad asmuo iki 18 m. nėra pasiekęs visiškos biologinės, psichinės ir socialinės brandos, todėl neturi visiškos laisvės priimant savarankiškus sprendimus, yra priklausomas nuo jį globojančių asmenų (tėvų, tėvių, globėjų, rūpintojų), negali pats užtikrinti visų savo teisių ir interesų apsaugos. Pagal senesnę straipsnio redakciją nukentėjusiojo nuo vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo amžiaus riba buvo 14 m. Vyresniems nei 14 m. nepilnamečiams, buvo taikoma bendroji prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis (BK 147 str.). Tokia buvusi įstatymo nuostata prieštaravo tarptautinei teisei, pagal kurią šie reikalavimai turi būti taikomi saugant asmenis iki 18 metų, o jų teisių apsauga yra prioritetinga ir tokiais atvejais įpareigoja numatyti atskiras sugriežtintas teisinės priemones.

Kita vertus, dėl tokios amžiaus ribos (18 m.) kilo diskusijų. Teigta, jog toks nukentėjusiojo amžius nesutampa su seksualinio apsisprendimo laisvės amžiaus riba, kuri daugelyje valstybių yra 16 ar 14 m. (prekybos vaikais seksualinio išnaudojimo tikslu).⁴¹ Tačiau čia reikėtų neužmiršti, kad prekybos vaikais nusikaltimas yra tik tais atvejais, kai yra sudaromas sandėris dėl vaiko išnaudojimo. Kriminalizuojamas ne pats seksualinis išnaudojimas (kai yra asmens sutikimas), o veiksmai, išreiškiantys vaiko perdavimą ar įgijimą. Baudžiamosios atsakomybės už prekybą vaikais tikslas nėra kriminalizuoti išnaudojimą patį savaime, o veiksmus, kurie atliekami su tikslu išnaudoti.⁴² Taip pat reikėtų pabrėžti, jog Europos Sąjunga įpareigoja valstybes neres kriminalizuoti ir naudoti visų nepilnamečių (taip pat ir tų, kurių amžius arti pilnametystės ribos)

⁴¹ *Steiger I.* Trafficking in Children for the Purpose of Sexual Exploitation in the EU – The Council Framework Decision of 19 July 2002 on Combating Trafficking in Human Beings and Its Implementation into German Law // *European Journal of Crime. Criminal Law and Criminal Justice*. Vol. 13/4, 2005.

⁴² Ten pat.

prostitucijos paslaugomis.⁴³ Taigi šiuo kontekstu nepilnamečių, vyresnių kaip 14 ar 16 metų, seksualinio apsisprendimo laisvė ribojama tik savanoriškų ir neatlygintinių lytinių santykių atvejais.

Vertinant, kaip objektyvieji požymiai atitinka tarptautinių dokumentų sąvokas, galima teigti, jog vaiko pirkimo arba pardavimo normos dispozicijoje praktiškai perrašyti Palermo protokolo prekybos žmonėmis apibrėžime numatyti objektyvieji veikos požymiai. Visiškai sutampa verbavimo sąvokos, gabenimas apima pervežimą. Savo turiniu sutampa patį sandėrį apibūdinančios veikos: perdavimas ir priėmimas (Palermo protokole) bei pardavimas ir perleidimas, pirkimas ir įgijimas BK.⁴⁴ Abejonių gali kilti dėl slėpimo požymio įtraukimo į BK 157 str. dispoziciją, tačiau, remiantis *dr. Olego Fedosiuko* nuomone, šią veiką savo turinio požymiais turėtų apimti laikymo nelaisvėje veika.⁴⁵

Prekybos vaikais nusikaltimo sudėtyje, kaip būtinieji požymiai, nėra numatomi veikos padarymo būdai (fizinis smurtas, grasinimai, pasinaudojimas asmens pažeidžiamumu, psichinė prievarta ir kt.). Šiuo atžvilgiu BK norma pakartoja minėtą tarptautinių dokumentų nuostatą, kad išnaudojimo tikslais vaiko verbavimas, gabenimas, perleidimas, priėmimas ar paslėpimas bet kuriuo atveju pripažįstamas prekyba žmonėmis.

Tarptautiniuose dokumentuose numatytų požymių perkėlimas lėmė tai, kad, lyginant su senąja vaiko pirkimo arba pardavimo redakcija,⁴⁶ naujojoje BK 157 str. redakcijoje objektyvieji sudėties požymiai yra kur kas išsamesni. Čia baudžiamoji atsakomybė numatyta ne tik už tiesioginius vaiko įgijimo ar perleidimo sandėrius (pvz., vaiko pardavimas ar pirkimas), bet ir veiksmus, kuriais siekiama sudaryti tokį sandėrį (siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką, verbavimas), taip pat veiksmus, užtikrinančius ar palengvinančius vaiko įgijimą ar perleidimą (laikymas nelaisvėje, gabenimas). Remiantis ankstesne BK 157 str. redakcija, siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką, verbavimas ar gabenimas, jei šie veiksmai atlikti iki asmens įgijimo ar perdavimo momento, buvo

⁴³ Vėlgi atsižvelgiant į nevisišką socialinę nepilnamečių brandą bei atitinkamai didesnę jų pažeidžiamumą.

⁴⁴ Palermo protokole įvardytos veikos – labiau abstrakčios, BK – labiau jas detalizuojančios.

⁴⁵ *Fedosiuk O.* Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos // *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98), p. 54–61.

⁴⁶ Ankstesnę BK 157 straipsnio redakciją žr. 29-oje išnašoje.

kvalifikuojami kaip pasikėsinimas padaryti vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimą.⁴⁷ Taigi šiuo atveju vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis apima daugiau veikų.

Tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų prekybos vaikais sąvokų adaptavimas sąlygojo ir platesnes kaltės ribas. Kaltė įvardijama tiesiogine tyčia, kuriai būdinga tai, kad (1) kaltininkas supranta, jog siūlo pirkti ar kitaip įgyti vaiką arba parduoda, perka ar kitaip jį perleidžia, įgyja ar verbuoja, gabeną ar laiko nelaisvėje. Be to, kaltininkas siekia (2), kad vaikas būtų jo ar kitų asmenų išnaudojamas, verčiamas užsiimti prostitucija, pornografija ar priverstiniu darbu, turint tikslą įgyti nukentėjusiojo asmens organą, audinį arba ląstelių arba, nors ir to nesiekia, bet apie tai žino bei (3) nori taip veikti. Išnaudojimo tikslas, kaip kaltės turinio elementas, čia yra ne tik tiesioginis siekis išnaudoti, bet ir bendras suvokimas (žinojimas), kad verbuojamas, gabenamas, parduodamas, laikomas nelaisvėje vaikas yra esamo ar būsimos išnaudojimo objektas.⁴⁸

Vadovaujantis tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintomis sąvokomis, vaiko pirkimo pardavimo nusikaltimo sudėties naujojoje redakcijoje atsiranda nauji subjektyvieji požymiai – išnaudojimo prostitucijai, pornografijai ir priverstiniam darbui tikslai.

Pažymėtina, kad senojoje BK 157 str. redakcijoje vaiko pirkimo arba pardavimo tikslai nebuvo numatyti. Kvalifikavimas buvo paprastesnis, nes nereikėjo nustatinėti šių gana sudėtingai įrodomų subjektyviųjų nusikaltimo sudėties požymių. Vis dėlto tarptautinė teisė įpareigoja numatyti išnaudojimo tikslus kaip būtinąjį prekybos vaikais nusikaltimo sudėties elementą. Jų nesant tampa sudėtingas tokių veikų kaip verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje kriminalizavimas prekybos vaikais kontekstu. Nesant išnaudojimo tikslų jos niekuo nesiskirtų nuo tokių veikų kaip neteisėtas asmenų gabenimas per valstybės sieną ar neteisėtas laisvės suvaržymas. Išnaudojimo tikslai nėra būtini, kai vaiko pirkimo pardavimo sandėrį suprantame siaurąja prasme – t. y. tik kaip tiesioginį vaiko pirkimo arba pardavimo aktą. Tačiau reiškinio pobūdis, paplitimas, siekis, kad kalti asmenys neišvengtų baudžiamosios atsakomybės, sąlygoja būtinybę, jog sandėris būtų suprantamas plačiąja

⁴⁷ Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė, 2005, Nr. 54, p. 70–84.

⁴⁸ Ten pat.

prasme – t. y. apimant ir tokias veikas kaip gabenimas, verbavimas, slėpimas, laikymas nelaisvėje. To reikalauja ir tarptautinė teisė.

Tačiau žinotina, kad ne visi tikslai, paminėti tarptautinių dokumentų prekybos vaikais apibrėžimuose, yra įtvirtinti BK 157 str. Lyginant išnaudojimo tikslus, visų pirma į akis krenta tai, kad BK nenumato išnaudojimo vergijai ar veiksmai, panašiai į vergiją, kuri numatyta minėtame Palermo protokolo straipsnyje. Kita prekybos vaikais forma, kurią kriminalizuoti įpareigoja JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolai dėl vaikų pardavimo vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos yra neteisėtas įvaikinimas. Jis protokolo 3 str. apibrėžiamas kaip tarpininkaujant sutikimo įvaikinti vaiką išgavimas nederaimu būdu, pažeidžiant galiojančius tarptautinės įvaikinimo teisės dokumentus. Baudžiamoji atsakomybė už panašaus pobūdžio veiksmus yra numatyta tik netiesiogiai, pavyzdžiui, BK straipsniuose, numatančiuose baudžiamąją atsakomybę už korupciją ar dokumentų klastojimą.⁴⁹ Tačiau neteisėtu įvaikinimu yra pažeidžiamos vaiko teisės ir interesai, todėl tikslinga numatyti ir tiesioginę baudžiamąją atsakomybę už tokius veiksmus.

Taigi galima daryti išvadą, kad BK 157 str. įtvirtinta vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis apima ne visas vaikų išnaudojimo formas, kurias kriminalizuoti įpareigoja minėti tarptautiniai teisės dokumentai.⁵⁰ Kita vertus, atsižvelgiant į prekybos vaikais reiškinio platumą ir įvairumą, nuolatinę kaitą, praktiškai neįmanoma išvardyti visų galimų išnaudojimo tikslų. Jei ir pavyktų sudaryti tokį sąrašą, jis būtų labai ilgas, o tai tik apkrautų prekybos vaikais apibrėžimą bei apsunkintų jo taikymą praktikoje. Ieškant optimaliausios formuluotės, manytina, jog tinkamiausia būtų vartoti abstraktų „išnaudojimo tikslų“ terminą,⁵¹ kuris apima visus galimus išnaudojimo tikslus. Tai neprieštarautų tarptautinės teisės aktams. Mat pagal jų nuostatas nereikia pažodžiui perkelti juose pateiktus apibrėžimus. Pagrindinis įpareigojimas – kad už numatytus nusikaltimus nacionaliniuose įstatymuose būtų užtikrinta baudžia-

⁴⁹ Pvz., kyšininkavimas (BK 225 str.), tarpininko kyšininkavimas (BK 226 str.), papirkimas (BK 227 str.), piktnaudžiavimas (BK 228 str.), dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu (BK 300 str.).

⁵⁰ Čia svarbu pažymėti, kad, kaip minėta, ir pačių tarptautinių dokumentų prekybos vaikais apibrėžimai numato ne visas galimas prekybos vaikais formas.

⁵¹ Tokią išnaudojimo tikslų formulotę įtvirtinti siūlė ir Lietuvos baudžiamosios teisės ekspertas doc. dr. *Olegas Fedosiukas*.

moji atsakomybė.⁵² Detalūs tarptautinių dokumentų apibrėžimai turėtų atlikti aiškinamąją „išnaudojimo tikslų“ požymio turinio funkciją.

KAI KURIE SPECIFINIAI VAIKO PIRKIMO ARBA PARDAVIMO
POŽYMIAI LYGINANT SU PREKYBA ŽMONĖMIS

Vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimas – specialioji prekybos suaugusiais žmonėmis norma. Dėl šių dviejų normų sąsajų daugelis prekybos vaikais ir prekybos žmonėmis sudėčių požymių sutampa. Greičiausiai dėl to mokslinėje doktrinoje prekybos vaikais samprata dažniausiai nėra nagrinėjama atskirai – tam tikri jos požymiai aptariami analizuojant prekybos žmonėmis nusikaltimo sampratą. Kita vertus, prekyba vaikais, lyginant su prekyba žmonėmis, yra specifinis nusikaltimas. Jis skiriasi kai kuriais savo požymiais arba išoriškai tapatūs požymiai išsiskiria skirtingomis formomis. Dėl to atskirai paanalizuotini prekybos vaikais nusikaltimo požymiai. Čia ir bus apžvelgiami jie, išsiskiriantys savo specifika lyginant su prekyba žmonėmis.

Pagrindinis požymis, kuris lemia prekybos vaikais nusikaltimo specifiškumą – tai šio nusikaltimo objektas. Jis apibūdinamas įstatymo ginamomis vertybėmis – vaiko ir šeimos gerove. Manytina, jog pagrindinė įstatymu ginama vertybė (objektas) – vaiko teisės ir teisėti interesai, o šeima vertintina kaip šių teisių ir interesų užtikrinimo garantas.⁵³ Galima išvardyti pagrindines vaiko teisių ir interesų grupes, į kurias kėsiniama vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimu. Tai yra:

– vaiko teisė į auklėjimą ir normalaus socialinio, psichinio, kultūrinio, seksualinio brendimo sąlygas;

⁵² Tarptautinių teisės aktų, skirtų kovai su prekyba žmonėmis ir vaikais, normų ir baudžiamojo įstatymo suderinamumas turėtų būti prasminis ir loginis, o ne pažodinis. Pažodinis normų inkorporavimas ne visada priimtinas, nes svarbiausia ne tai, kokia konkrečia žodine forma atitinkama sąvoka yra suformuluota, o tai, kad remiantis jos tekstu būtų galima neabejotinai suprasti, jog kalbama apie tam tikriems subjektams skirtą nuorodą tam tikromis sąlygomis veikti atitinkamu būdu (*Bolzanus D., Drakšienė A.* Prekybos žmonėmis samprata // Teisė, 2004, Nr. 53, p. 38–50).

⁵³ Nusikaltimų vaikui ir šeimai objekto turinį išsamiai išanalizavo *Kristina Grinevičiūtė*. Remiantis šios autorės teiginiais, esminis šių nusikaltimų objektas yra vaiko teisės ir jo interesai, o šeima turėtų būti vertinamas kaip papildomas objektas – vertybė, į kurią kėsintis daugeliu atvejų pažeidžiamos ir vaiko teisės, tačiau ne visada; ypač tais atvejais, kai šeima pati tampa agresorium vaiko atžvilgiu. Todėl prioritetas šiame objekte turi būti teikiamas vaikui. Autorė pateikia išvadą, jog baudžiamasis įstatymas gina šeimą per žmogaus teisių prizmę, o ne kaip socialinį institutą. Plačiau žr.: *Grinevičiūtė K.* Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės // *Jurisprudencija*, Vilnius, 2007, t. 8 (98), p. 81–88.

- vaiko teisė gyventi su tėvais ir augti šeimoje;
- vaiko teisė būti apsaugotam nuo išnaudojimo ir smurto;
- vaiko teisė į laisvę.

Nusikaltimo objektas lemia, kad nukentėjusiais nuo šio nusikaltimo yra asmenys iki 18 metų amžiaus. Nusikalstamą veiką kvalifikuojantis subjekto požymis – mažametystė, kai vaikui nėra sukakę 14 metų. Nukentėjusiojo asmenybės specifika (nevisiška fizinė, psichinė, socialinė branda, neveiknumas ar nevisiškas veiknumas) sąlygoja jau minėtą pagrindinį vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties skirtumą nuo prekybos žmonėmis – tai, kad vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėtyje nėra numatyti laisvę varžančią kontrolę išreiškiantys veikos padarymo būdai, kurie yra numatyti prekybos žmonėmis straipsnio dispozicijoje.

Tačiau šiek tiek skiriasi ar skirtingai interpretuojami ir kai kurie kiti vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties požymiai. Pavyzdžiui, skirtingai nuo prekybos žmonėmis, prekybos vaikais nusikaltimo sudėtyje baudžiamoji atsakomybė tiesiogiai numatyta ir už tokius veiksmus, kaip siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką. Tokio papildomo požymio buvimas, lyginant su prekyba žmonėmis, taip pat aiškintinas tuo, kad čia nusikaltimo objektas yra vaikas, kurio atžvilgiu turi būti taikoma padidinta teisių ir interesų apsauga, atitinkamai kėsinimasis į jį, suponuoją didesnę nusikaltimo pavojingumą. Kriminalizuoti tokio pobūdžio veiksmus įpareigoja ir JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos.

Kita alternatyvi veika – verbavimas – viena vertus, kaip ir prekybos žmonėmis atveju, turėtų būti suprantama, kaip asmens skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) atlikti veiksmus (duoti sutikimą, pasirašyti sutartį, vykti į užsienį ir t. t.), kurie vėliau leis jį išnaudoti.⁵⁴ Kita vertus, iškyla klausimas, ar verbavimo veika laikytini tokie veiksmai, kurie nukreipti ne į nukentėjusįjį vaiką, o trečiuosius asmenis, kurie jį teisėtai kontroliuoja bei turi teisę jo vardu priimti sprendimus (pvz., vaiko tėvai ar globėjai)? Šio klausimo aktualumą parodo tai, jog užsienio šalyse neretai tėvai parduoda savo vaikus (dažniausiai dėl skurdo), naudodamiesi nepilnamečių pažeidžiamumu, kartais apgaulingai juos įtikinant, esą vaikas pakliūsiąs į geras rankas, gyvensiąs gerai, bus įvaikintas pasiturin-

⁵⁴ Ten pat.

čioje šeimoje ir pan.⁵⁵ Tokie veiksmai galėtų būti laikomi siūlymu parduoti vaiką, tačiau nei tarptautinių dokumentų apibrėžimuose nei BK įtvirtintoje nusikaltimo sudėtyje toks veikos požymis nėra numatytas. Siekiant, kad tokiais atvejais nebūtų išvengiama baudžiamosios atsakomybės, svarbu verbavimo požymio griežtai nesusieti su tiesioginiu vaiko verbavimu. Tokia veika reikia laikyti ir tuos veiksmus, kurie nukreipti į trečiuosius asmenis, turinčius teisę priimti sprendimus vaiko vardu.

Kiti objektyvieji požymiai savo prasme praktiškai sutampa su atitinkamais prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos sudėties požymiais.

Vertinant subjektyviųjų nusikaltimo požymių specifiką, kaip svarbus kaltę įrodantis elementas išskirtinas kaltininko suvokimas, kad yra kėsinamasi būtent į nepilnametį asmenį. Didelė dalis nukentėjusiųjų yra arti pilnametystės ribos⁵⁶ ir dažnai savo išvaizda nesiskiria nuo pilnamečių, todėl tikėtina kaltinin-

⁵⁵ Svarbu pažymėti, kad tokiais ir kitais į panašiais verbavimo atvejais dažnai naudojami prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtyje (BK 147 str.) numatyti būdai, kaip smurtas, apgaulė, pasinaudojimas pažeidžiamumu. Šie nusikaltimo padarymo būdai (ypač apgaulė) yra panaudojami ne tik prieš pačius vaikus, bet ir jų artimuosius: tėvai, įtėviai ar globėjai priima sprendimus vaiko vardu, todėl dažnai verbavimo stadijoje būtent jie, o ne vaikai tampa nusikaltėlių taikiniu. Apgaunami gali būti ir pedagogai ar meninių kolektyvų vadovai, pavyzdžiui, išvykstant į gastroles, organizuojamas apsišaukėlių, kurių tikroji veikla – prekyba žmonėmis ar pelnymasis iš prostitucijos. Panašių atvejų aptinkama ir Lietuvoje: pvz., labiausiai žinomi D. M. vadovaujamos modelių agentūros neteisėtos veiklos atvejai, kai merginos, tarp kurių būta nepilnamečių, žadant joms modelio darbą, buvo išnaudojamos prostitucijai Jungtiniuose Arabų Emyratuose. Iš žiniasklaidoje paskelbtos informacijos galima spręsti, kad apgaudinėjami buvo ir tėvai, kad leistų savo nepilnametės dukras į užsienį. (Žr.: D. Mondeikienės teismas neįvyko // Vakarų ekspresas, 2008 10 08; Prostitucija – daugelio modelių agentūrų duona // Vakarų ekspresas, 2005 11 30). Kitas žiniasklaidoje (Respublika, 2005 12 05) pateikiamas atvejis apie tai, kaip vieno Klaipėdos šokių kolektyvo vadovė buvo apgauta: jos vadovaujama šokių grupė, kurioje buvo kelios nepilnametės, pažadėjus joms geras darbo sąlygas išvyko į Jungtinius Arabų Emyratus ir ten beveik mėnesį šoko be atlyginimo. Kaip teigė kolektyvo vadovė – buvo varžoma merginų laisvė – nebuvo leidžiama joms išeiti iš viešbučio. Taigi savo požymiais šie veiksmai atitinka prekybą žmonėmis ir vaikais išnaudojimui priverstiniam darbui.

⁵⁶ Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateikiamais statistikos duomenimis, 1999–2007 m. tarp 10 nukentėjusiųjų nuo vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo, 6 buvo nepilnamečiai, vyresni negu 14 m. 2001–2002 m. užfiksuoti 4 vaikai (jaunesni nei 14 metų) nukentėjusieji. Iš per tą patį laikotarpį užregistruotų 4 nukentėjusiųjų nuo išnaudojimo vaiko pornografijai nusikaltimų trys buvo 14–17 metų ir vienas 9 metų. Nuo prekybos žmonėmis nusikaltimo nukentėjo 8 nepilnamečiai (po du nukentėjusiuosius 2001 ir 2006 metais bei po vieną 2002 ir 2005 m.). Visos nukentėjusios mergaitės: 2002 m. užregistruota viena mažametė, likusiųjų amžius nuo 14 iki 17 m. 2002–2007 m. užregistruota 15 nukentėjusiųjų nuo nepilnametės asmens išnaudojimo prostitucijai (BK 307 str. 3 d.). Visos nukentėjusiosios merginos nuo 14 iki 17 metų (šie statistiniai duomenys gauti pateikus užklausą Informatikos ir ryšių departamentui).

ko klaida vertinant nukentėjusiojo amžių. Tokia klaida leistų kvalifikuoti veiką ne kaip vaiko pirkimą arba pardavimą, bet kaip prekybą žmonėmis.⁵⁷ Kita vertus, svarbu užkirsti kelią kaltininko piktnaudžiavimui, esą jis nežinojęs nukentėjusiojo amžiaus. Tokiais atvejais siūlytina vadovautis teismų praktikoje seksualinės prievartos nusikaltimų bylose suformuluotais kriterijais, kuriais remiantis nustatinėjama, ar kaltininkas galėjo ir turėjo suvokti asmens amžių. Šie kriterijai yra:

- santykių tarp kaltininko ir nukentėjusiojo glaudumas;⁵⁸
- pažinties tarp kaltininko ir nukentėjusiojo trukmė;⁵⁹
- nukentėjusio asmens fiziniai požymiai;⁶⁰

⁵⁷ Nukentėjusiojo amžiaus suvokimas teismų praktikoje yra pripažįstamas svarbiu momentu kvalifikuojant seksualinės prievartos atvejus. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato pateiktą išaiškinimą, jei kaltininkas, darydamas išžaginimą ar seksualinį prievartavimą, nesuvokė šį nusikaltimą kvalifikuojančio požymio (bendrininkų grupės, nukentėjusiojo nepilnametystės), šis požymis negali būti jam inkriminuotas, jei dėl to nėra jo kaltės. Kaltės nėra tada, kai asmuo nesuvokė, neturėjo ar negalėjo suvokti šiuos nusikaltimus kvalifikuojančio požymio (2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika, 2004, Nr. 22).

⁵⁸ Teismų praktikoje preziumuojama, kad giminytės, draugystės, darbo ar kitokie glaudūs kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykiai suponuoja, jog kaltininkas žino, supranta arba gali ir turi žinoti nukentėjusiojo amžių. Abejonės gali iškilti tais atvejais, kai tarp kaltininko ir nukentėjusiojo nebūta ankstesnių santykių arba jei tai buvo labai silpni ar epizodiniai (2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika, 2004, Nr. 22).

⁵⁹ Teismų praktikoje seksualinių nusikaltimų bylose trumpa pažinties trukmė būna vienas iš pagrindinių argumentų, pagrindžiančių tai, jog kaltininkas nežinojo arba nesuvokė nukentėjusio asmens nepilnametystės. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 1-220-17/2003 vienas iš argumentų, kuriais vadovavosi teismas, nustatydamas tai, kad kaltininkai nežinojo ir nesuprato, jog nukentėjusioji yra nepilnametė, buvo pagrįstas šiomis faktinėmis aplinkybėmis: „nukentėjusiosios iki įvykio nepažinojo, pamatė ją važiuodami automobiliu ir pasiūlė pavežti iki namų“. Kitoje, byloje (Nr. 1–14/2003) teismas konstatavo, kad kaltininkas turėjo ir galėjo žinoti arba suprasti apie nukentėjusiosios amžių, kadangi, „nors neigė žinojęs jog nukentėjusioji buvo nepilnametė, tačiau parodė žinojęs, jog ji vienerius metus gyvenusi pas savo močiutę – jos kaimynę, kad ji buvo išvežta į internatą“. Čia svarbu tai, kad kaltininkas žinojo apie tam tikrus nukentėjusios gyvenimo faktus, kurie leido suprasti jos amžių, – pavyzdžiui, faktas, jog internate paprastai mokosi nepilnamečiai (2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika, 2004, Nr. 22).

⁶⁰ Pavyzdžiui, šilutės apylinkės teismo baudžiamojoje byloje (Nr. 1 – 14/2003) tai, kad kaltininkas galėjo ir turėjo suvokti nukentėjusiosios nepilnametystę buvo argumentuota tuo, jog *nukentėjusioji, remiantis ekspertizės aktu, nėra lytiškai subrendusi, smulkaus kūno sudėjimo, atrodo kaip paauglė* (2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika, 2004, Nr. 22).

– nukentėjusiojo amžius (pavyzdžiui, jei nukentėjusiajam arti 18 metų, tai vertinama kaip didesnė tikimybė, kad kaltininkas apie amžių galėjo nežinoti).⁶¹

VAIKO PIRKIMO ARBA PARDAVIMO NUSIKALTIMO SANTYKIS
SU KITOMIS PANAŠIOMIS NUSIKALSTAMOMIS VEIKOMIS,
JŲ ATRIBOJIMO PROBLEMA

Teoriniai atribojimo aspektai

Vertinant vaiko pirkimo arba pardavimo normos santykį su kitomis nusikaltimais veikomis, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ji apima įvairius požymius. Kiekvienas jų atskirai gali būti kvalifikuojami pagal kitus BK straipsnius: pavyzdžiui, laikymo nelaisvėje požymis savo turiniu sutampa su neteisėtu laisvės atėmimo (BK 146 str.) ar žmogaus veiksmų laisvės suvaržymo nusikaltimais (BK 148 str.), o vaiko verbavimas siekiant jį išnaudoti prostitucijai praktiškai apima nepilnamečio asmens įtraukimo į prostituciją (BK 308 str. 2 d.) sudėties požymius. Nustačius visus būtinuosius vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties elementus, šių veikų atskirai kvalifikuoti nereikia.

Kita vertus, numatydamą išnaudojimo tikslus, BK 157 str. norma neapima paties išnaudojimo veikų,⁶² kurios yra numatytos atskiruose BK straipsniuose: vaiko išnaudojimas pornografijai (BK 162 str.), pelnymasis iš nepilnamečio asmens prostitucijos (BK 307 str. 3 d.), išnaudojimas priverstiniam darbui (BK 147-1 str.). Taigi vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimas, ku-

⁶¹ Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo baudžiamojoje byloje (Nr. 1-557-14/2002) buvo pateiktas kaltinimas dėl nepilnametės išžaginimo. P. P., būdamas girtas, išžagino nepilnametę. Tačiau teismas konstatavo, kad nėra neginčytinų įrodymų, patvirtinančių, jog teisiamasis besąlygiškai žinojo, kad nukentėjusioji nepilnametė. Nusikaltimo įvykdymo metu nukentėjusi buvo vyresnė kaip 17 metų, t. y. netoli pilnametystės, todėl tikėtina, kad vizualiai tiksliai nustatyti nukentėjusiosios amžių buvo sunku. Dėl nurodytų motyvų teismas iš kaltinimo teisiamajam pašalino nepilnametės išžaginimo požymį (baudžiamoji byla Nr. 1-557-14/2002) (2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika, 2004, Nr. 22).

⁶² Vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėtis yra formali. Vadinas, šis nusikaltimas yra baigtas sudarius sandėrį (sandėrio sudarymu laikomas ir verbavimas, gabenimas ar laikymas nelaisvėje), kurio tikslas – vaiko išnaudojimas. Jei vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėtyje būtų numatytas ir pats išnaudojimo požymis, tai labai apsunkintų veikos kvalifikavimą ir baudžiamosios atsakomybės taikymą, nes didelė dalis nusikaltimų yra atskleidžiama verbavimo ar gabenimo stadijose – dar neprasidėjus pačiam išnaudojimui. Tokiu atveju šios veikos turėtų būti kvalifikuojamos kaip pasikėsinimas padaryti vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimą.

ris atskleidžiamas išnaudojimo stadijoje, turi būti kvalifikuojamas kartu (kaip realioji sutaptis)⁶³ su vienu iš šių straipsnių, numatančių baudžiamąją atsakomybę už išnaudojimą.

Iš pirmo žvilgsnio vaiko pirkimo arba pardavimo norma turėtų apimti nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu asmenų gabenimu per Lietuvos valstybės sieną (BK 292 ir 293 str.), tačiau šių veikų sudėtys yra siauresnės nei gabenimo veikos turinys prekybos vaikais nusikaltimo sudėtyje. Mat pastaroji norma apima ir tuos atvejus, kai vaikas gabenamas šalies viduje arba už jos ribų, nekertant Lietuvos valstybės sienos. Todėl šios nusikalstamos veikos taip pat kvalifikuotinos atskirai kaip *realioji* sutaptis.

Kalbant apie šių veikų atribojimą nuo vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties, reikėtų pabrėžti, jog čia pagrindinis atribojimo kriterijus – buvo ar nebuvo išnaudojimo tikslų. Jei vaikas gabenamas siekiant jį išnaudoti, tokia veika kvalifikuotina kaip vaiko pirkimas arba pardavimas, jei tokio tikslo nėra – neteisėtas asmens gabenimas per valstybės sieną.⁶⁴

Vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimas, kai vaikas išnaudojamas (arba siekiama jį išnaudoti) prostitucijai, glaudžiai susijęs su nusikalstamomis veikomis vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Pavyzdžiui, mažamečio asmens pirkimo-pardavimo prostitucijai atvejai turėtų būti suvokiami ir kaip bendrininkavimas padarant mažamečio išžaginimo (BK 149 str. 4 d.), seksualinio prievartavimo (BK 150 str. 4 d.) bei tvirkinio (BK 153 str.) nusikaltimus. Jei vaikui, kuris parduodamas prostitucijai yra daugiau nei 14 metų, kaip realioji sutaptis turėtų būti kvalifikuojamas nepilnamečio privertimo lytiškai santykiuoti nusikaltimas (BK 151 str.). Nepilnamečio asmens (nuo 14 metų) išžaginimas (BK 149 str. 3 d.) ir seksualinis prievartavimas (BK 150 str. 3 d.), kaip nusikaltimai padaryti bendrininkaujant, gali būti kvalifikuojami tais atvejais, kai vaikas priverčiamas teikti seksualines paslaugas naudojant fizinį smurtą ar sukeliant jo bejėgišką būklę, o asmuo, kuris naudojami tokiomis paslaugomis apie tai žino ar numano.

⁶³ Šiuo atveju tai realioji sutaptis, kadangi atliekami skirtingi veiksmai – sandėris ir išnaudojimas, kurie numatyti skirtinguose BK straipsniuose.

⁶⁴ Prekybos žmonėmis atveju gabenimo veika gali būti atribojama remiantis ne tik išnaudojimo tikslais, bet ir laisvę varžančią kontrolę išreiškiančiais būdais (prievarta, apgaulė ar pasinaudojimas pažeidžiamumu). Nesant šių būdų vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėtyje, atribojimas tampa kur kas sudėtingesnis.

Tais atvejais kai tėvai, globėjai, rūpintojai arba kiti teisėti vaiko atstovai perduoda vaiką išnaudojimui, kartu su vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimu kaip idealioji sutaptis turėtų būti kvalifikuojamas ir BK 163 str. – piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis.

Praktinės atribojimo problemos

Teoriškai šių veikų atribojimas atrodo gana paprastas, tačiau taikant įstatymą dėl tarpusavio požymių panašumo šias nusikalstamas veikas atskirti viena nuo kitos nėra lengva. Nors prekybos vaikais ir su ja susijusių nusikalstamų veikų bylų yra labai mažai, tačiau pastebimos tam tikros kvalifikavimo problematiką atspindinčios tendencijos. Praktiškai visi į teisėsaugos akiratį patekę prekybos vaikais atvejai yra susiję su asmenų išnaudojimu prostitucijai, todėl teismų praktikoje aktuali vaiko pirkimo arba pardavimo (BK 157 str.) ir normų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, susijusias su asmenų išnaudojimu prostitucijai (BK 307 ir 308 str.), atribojimo problema. Esti teismų praktikos pavyzdžių, kai savo požymiais vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėtį atitinkančios veikos yra kvalifikuojamos kaip pelnymasis iš nepilnamečio prostitucijos arba įtraukimas į prostituciją. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 2K–413/2007 kaltininkė R. J. buvo nuteista už tai, kad įkalbėjo nepilnametę verstis prostitucija ir šioje veikloje jomis naudojosi. Taigi šios bylos aplinkybės parodo, jog yra verbavimo kaip sandorio bei tikslo išnaudoti prostitucijai požymių. Jų užtenka šią veiką kvalifikuoti kaip vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimą. Tačiau veika buvo kvalifikuota pagal BK 308 str. 2 d. – kaip nepilnamečio asmens įtraukimas į prostituciją. Taigi teismas pasirinko labai panašų, tačiau savo sankcija kur kas švelnesnį veikos kvalifikavimą.

Panašios buvo ir kitos bylos (Nr. 2K-464/2006) aplinkybės. Čia, be verbavimo požymio, buvo nustatyta, jog nepilnametė buvo gabenama išnaudojimo prostitucijai tikslu, tačiau vėlgi pasirinktas švelnesnis veikos kvalifikavimas – nepilnamečio asmens įtraukimas į prostituciją (BK 308 str. 2 d.) ir pelnymasis iš nepilnamečio asmens prostitucijos (BK 307 str. 3 d.).

Kaip vertinti tokį kvalifikavimą teismų praktikoje? Toks šių nusikaltimų kvalifikavimas turėtų būti vertinamas kaip klaidingas, nes vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimui kvalifikuoti, skirtingai nuo prekybos žmonėmis, nereikia nustatyti veikos padarymo būdų (prievartos, apgaulės, pasinaudojimo pažeidžiamumu). Taigi tie atvejai, kai nepilnamečiai užverbuojami ar gabena-

mi prostitucijai savo noru, teoriniu požiūriu turėtų būti kvalifikuojami kaip vaiko pirkimas arba pardavimas (pagal BK 157 str.).⁶⁵

Vertinant praktiniu aspektu, reikėtų pažymėti, jog tai savo požymiais tapatūs nusikaltimai: nepilnamečio asmens įtraukimas į prostituciją BK 308 str. 2 dalyje savo turiniu praktiškai niekuo nesiskiria nuo verbavimo prostitucijai, o gabenimas, siekiant pasipelnyti iš nepilnamečio asmens prostitucijos (BK 307 str. 3 d.), sutampa su gabenimu norint išnaudoti prostitucijai vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėtyje (tais atvejais, kai yra gabenama per Lietuvos valstybės sieną). Akivaizdu, jog šis požymių tapatumas nepalengvina praktikų darbo kvalifikuojant veikas. Čia svarbu atsakyti į du klausimus: 1) kodėl teisės saugos institucijos pasirenka švelnesnį kvalifikavimą (pagal BK 307 str. 3 d. ir BK 308 str. 2 d.) arba kodėl prekybos vaikais požymius atitinkančios veikos nėra kvalifikuojamos pagal BK 157 str.? 2) kodėl įstatymų leidėjas įtvirtino tokią šių normų konkurenciją?

Siekiant atsakyti į pirmąjį klausimą, pasitelktas empirinis metodas – Teisės instituto tyrimo „Vaikų pardavimo ir prekybos jais paplitimas Lietuvoje“ metu atlikta ekspertų – teisės saugos institucijų pareigūnų, dirbančių prekybos žmonėmis ir vaikais nusikaltimų tyrimo srityje, apklausa.⁶⁶ Jos analizė padėjo išryškinti

⁶⁵ Doc. dr. *Olego Fedosiuko* nuomone, tokios veikos kaip sąvadavimas, pajamų turėjimas iš kito asmens prostitucijos, asmens gabenimas užsiimti prostitucija, įtraukimas į prostituciją beveik neįmanomos žmogaus nekontroliuojant, o tai savaime atitinka prekybos žmonėmis nusikaltimo požymius (*Fedosiuk O.* Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei // *Jurisprudencija*, 2003, t. 45(37), p. 86–97).

⁶⁶ Atliekant apklausą, buvo naudojamas kokybinis tyrimo metodas – giluminiai pokalbiai su ekspertais ir gerai prekybos vaikais sritį žinančiais piliečiais. Iš viso taip buvo apklausti 42 žmonės. Iš jų 27 turėjo profesinių/ekspertinių žinių apie tiriamą problemą, o 15 apklaustųjų nuomonė apie prekybą vaikais buvo pagrįsta gera informacija, turimu išsilavinimu, asmeniniais intelektualiniais sugebėjimais, o ne profesionaliu pasiruošimu ar praktika. Ekspertų ir gerai informuotų piliečių atrankai buvo taikomi tikslinės bei „sniego gniūžtės“ atrankų metodai (informantų buvo prašoma nurodyti kitus asmenis, turinčius ekspertinių/profesinių žinių arba gerai informuotus apie prekybą vaikais). Ekspertinį prekybos vaikais situacijos Lietuvoje vertinimą pateikė *teisės saugos institucijų* (teismų, prokuratūros, advokatūros, policijos, Vidaus reikalų ministerijos Viešojo saugumo departamento bei Valstybės sienos apsaugos tarnybos), *valstybinių vaiko teisių apsaugos institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir akademinės bendruomenės* atstovai. Gerai informuotų piliečių grupę sudarė *žiniasklaidos priemonių, globos namų, medicinos sferos, modelių, įdarbinimo bei įvaikinimo agentūrų* atstovai (plačiau žr.: *Justickaja S., Dobrynina M., Nikartas S.* Vaikų pardavimo ir prekybos jais paplitimas Lietuvoje. Mokslinio tyrimo ataskaita. Vilnius: Teisės institutas, 2007). Šiame straipsnyje naudojamos tik ekspertų apklausos duomenimis.

ti čia pateikiamas pagrindines priežastis, kurios sąlygoja tokį minėtų nusikaltimų kvalifikavimą.

- *Vaiko teisinio apibrėžimo neadekvatumas nevienodai skirtingo amžiaus vaikų fizinei, psichinei ir socialinei brandai.* Teisėsaugos institucijų atstovų teigimu, pagal įstatymus vaikas yra asmuo iki 18 metų, tačiau, kalbant apie prekybą vaikais, septyniolikmečio pardavimas nėra tapatus dešimtmečio pardavimui, nes skiriasi jų fizinė, psichinė ir socialinė branda. Nors įstatymas numato, kad nukentėjusysis vaikas – asmuo iki 18 m., tačiau praktikoje laikoma, kad asmuo, kuriam yra arti 18 m., yra pasiekęs pakankamą brandą, kad galėtų suvokti savo veiksmus bei sprendimus. Todėl tais atvejais, kai tokie nepilnamečiai yra įtraukiami prostitucijai pačių sutikimu, yra laikomasi švelnesnės pozicijos ir neskubama šių veikų vertinti kaip prekybos vaikais.

- *Vaiko laisvę varžančių būdų buvimas ar nebuvimas.* Nors teoriškai vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimui nereikia kvalifikuoti veikos padarymo būdų, išreiškiančių laisvę varžančią kontrolę, tačiau praktikoje į juos yra atsižvelgiama. Jei yra varžoma asmens laisvė, naudojant fizinį smurtą, apgaulę ar pasinaudojant jo pažeidžiamumu, paprastai laikoma, jog tokia veika yra pavojingesnė, tad griežčiau kvalifikuojama – pagal BK 157 str., tačiau jei prieš nepilnamečių (ypač jei jam arti 18 metų) šie būdai nėra naudojami ir jis pats sutinka būti išnaudojamas, tokia veika vertinama kaip mažiau pavojinga ir paprastai pasirenkamas švelnesnis kvalifikavimas – pagal BK 308 str. 2 d. ir/ar BK 307 str. 3 d.

- *Sudėtingas vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties požymių įrodinėjimas.* Vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėtis yra kompleksinė, apimanti daug požymių, kurių visumai įrodyti ne visada pakanka duomenų. Todėl pasirenkamos paprastesnės sudėties veikos, kurias praktiniu požiūriu lengviau įrodinėti.

- *Teisėsaugos institucijų praktikos ilgametės tradicijos taikant normas, numatančias baudžiamąją atsakomybę už veikas, susijusias su asmenų išnaudojimu prostitucijai.* Teisėsaugos institucijos turi ilgametę normų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už veikas, susijusias su išnaudojimu prostitucijai, taikymo praktiką. Straipsniai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už vaiko pirkimą arba pardavimą ir prekybą žmonėmis, yra santykinai naujos normos, todėl praktikai nėra lengva persiorientuoti, ypač kai tokių bylų yra labai mažai.

- *Teismų praktikos stoka.* Mažas prekybos vaikais bylų skaičius sąlygoja labai negausią teismų praktiką. Bylos retai pasiekia Lietuvos Aukščiausiąjį Teis-

mą, todėl visiškai nėra išaiškinimų šios normos taikymo klausimais. Ekspertų teigimu, tokie išaiškinimai sudarytų sąlygas bendram šių normų supratimui ir taikymui.

Taigi, atsižvelgiant į šiuos veiksnius, galima daryti išvadą, jog, viena vertus, negalima vienareikšmiškai teigti, jog toks veikų kvalifikavimas yra klaidingas ar teisingas. Daugelis šių praktikoje taikomų atribojimo kriterijų yra logiški ir suprantami. Tuo pačiu atsakant į antrąjį klausimą, manytina, jog įstatymų leidėjas paliko teisės taikytojui galimybę pagal konkrečias bylos aplinkybes, veikos pobūdį bei pavojingumą pasirinkti alternatyvias BK normas, teoriškai tapatiems, bet faktiškai skirtingiems (ypač savo pavojingumu) atvejams kvalifikuoti. Kita vertus, skirtingai interpretuojant šių nusikaltimų požymius, gali susidaryti situacija, kai panašūs atvejai vertinami labai skirtingai. Tai pažeistų teisingumo ir lygiateisiškumo principus. Tarptautiniai teisės aktai įpareigoja Lietuvą tokias veikas kaip vaiko verbavimas ar gabenimas prostitucijai bausti kaip už prekybą vaikais. Todėl svarstytinas klausimas, ar tokių atvejų kvalifikavimas kaip nepilnamečio įtraukimas į prostituciją ar pelnymas iš jo prostitucijos neprieštarauja tarptautiniams teisiniams Lietuvos Respublikos įsipareigojimams.

Į šiuos klausimus duoti vienareikšmį atsakymą yra gana sudėtinga. Dalies ekspertų teigimu, sunkesnius nusikaltimus paprastai sunkiau įrodyti. Dėl to tokios normos, kaip įtraukimas į prostituciją ar pelnymas iš to turėtų būti suvokiamos kaip saugikliai tais atvejais, kai nepavyksta įrodyti vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties. Panaikinus šias normas, gali kilti pavojus, jog prekybos vaikais nusikaltimus padarę asmenys, nepavykus įrodyti visų šio nusikaltimo požymių, gali likti visiškai nenubausti. Kita vertus, pabrėžiama, jog prekybos vaikais (kaip ir apskritai prekybos žmonėmis), kaip neseniai atsiradusių normų, tinkamam pritaikymui praktikoje reikia laiko. Tam būtini ir kultūriniai-psichologiniai pokyčiai, susiję su teisėsaugos pareigūnų mentalitetu bei senais teisės normų taikymo įpročiais.

IŠVADOS

1. Šiuolaikinė prekybos vaikais samprata kilo tarptautinėje teisėje, kuri jau visą šimtmetį daug dėmesio skiria kovai su prekyba žmonėmis ir vaikais. Tarptautiniuose dokumentuose suformuluotos sąvokos sudaro nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintų prekybos vaikais nusikaltimo apibrėžimų pagrindą.

2. Prekybos vaikais teisinė samprata paprastai suvokiama kaip prekybos žmonėmis sampratos dalis. Tai suprantama, nes daugeliu savo požymių šie abu

nusikaltimai sutampa. Kita vertus, tokia inkorporacija paslepia kai kuriuos specifinius, tik prekybos vaikais reiškiniui būdingus požymius. Todėl, atsižvelgiant ir į vaiko teisių apsaugos prioritetą, svarbu išskirti prekybos vaikais sąvoką bei daugiau domėtis šia problematika.

3. Pagrindiniai prekybos vaikais nusikaltimo teisinės sampratos elementai – tai (a) vaiko pirkimo, pardavimo, kitokio jo įgijimo ar perleidimo sandėris (kaip centrinis požymis) ir (b) išnaudojimo tikslai. Lyginant su prekybos žmonių sąvoka, sandėriai dėl vaiko pirkimo arba pardavimo, siekiant jį išnaudoti, pripažįstami prekybos vaikais nusikaltimu ir tais atvejais, kai nėra smurto, apgaulės, naudojamosi vaiko pažeidžiamumu ir pan.

4. Specifinė prekybos vaikais forma – prekyba vaikais įvaikinimo tikslais; čia esminis elementas – neteisėtas vaiko įgijimo-perleidimo sandoris, kai įvaikinimo veiksmai prieštarauja tarptautinėms teisės normoms. Šiai prekybos vaikais formai nėra būtini išnaudojimo tikslai.

5. 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 157 str. redakcija daugeliu savo požymių atitinka tarptautinių dokumentų nuostatas. Ji yra sudėtingesnė, tačiau išsamesnė, labiau atitinkanti tarptautines teises nuostatas norma nei ankstesnė to straipsnio redakcija. Prekyba vaikais pasižymi didele išnaudojimo formų įvairove, be to, būtų sudėtinga į vaiko pirkimo arba pardavimo straipsnį įtraukti visus prekybos vaikais tikslus. Todėl manytina, jog geriausia įtvirtinti abstraktų terminą „išnaudojimo tikslai“.

6. Vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimas, lyginant su prekyba žmonėmis, visų pirma skiriasi savo objektu, kuris lemia ir kai kurių kitų požymių specifiką. Pvz., nėra numatomi veikos padarymo būdai, nustatyta papildoma veika – siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką, plačiau interpretuojamas verbavimo požymis, svarbus kaltės elementas – nukentėjusiojo amžiaus suvokimas.

7. Vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimas turi glaudų santykį su kitomis savo požymiais panašiomis veikomis: vienos iš jų sutampa savo veikos požymiais, tačiau nenumato išnaudojimo tikslų. Kitos numato išnaudojimo veikas, kurių neapima prekybos vaikais sudėtis, kaip būtinąjį požymį numatydama tik išnaudojimo tikslus. Pagrindinė atribojimo problema kyla vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo santykyje su nepilnamečių išnaudojimo ir įtraukimo į prostituciją nusikaltimais. Teismų praktikoje esti atvejų, kai vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo požymius atitinkančios veikos yra kvalifikuojamos pagal atitinkamus BK straipsnius (BK 307 str. 3d. ir 308 str. 2 d.).

8. Tokį kvalifikacijos pasirinkimą lemia: (a) šių nusikaltimų požymių tapatumas (kaip pirminė problema-veiksny); (b) vaiko teisinio apibrėžimo neadekvatumas nevienodai skirtingo amžiaus vaikų fizinei, psichinei ir socialinei brandai; (c) vaiko laisvę varžančių būdų buvimas ar nebuvimas; (d) ilgametės teisėsaugos institucijų praktikos tradicijos taikant normas, numatančias baudžiamąją atsakomybę už veikas, susijusias su asmenų išnaudojimu prostitucijai; (e) vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties požymių sudėtingas įrodinėjimas; (f) teismų praktikos stoka.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir teismų praktika

1. 1904 m. gegužės 18 d. Tarptautinė sutartis dėl kovos su baltosiomis vergėmis, papildyta Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos patvirtintu 1948 m. gruodžio 3 d. protokolu, žr. http://www.neparduodamas.lt/index.php/teises_aktai/88
2. 1910 m. gegužės 4 d. Tarptautinė sutartis dėl kovos su baltosiomis vergėmis, papildyta Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos patvirtintu 1948 m. gruodžio 3 d. protokolu, žr. http://www.neparduodamas.lt/index.php/teises_aktai/88
3. 1921 m. rugsėjo 30 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, su pakeitimais, nustatytais Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos patvirtintu 1947 m. spalio 20 d. protokolu, žr. http://www.coe.int/T/E/human_rights/Trafficking/3_Documents/International_legal_instruments/UNTS_Sup_trafficking.asp#TopOfPage
4. 1933 m. spalio 11 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis su pakeitimais, nustatytais 3 punkte minėtu protokolu, žr. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/33.htm>
5. 1949 m. JT Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams, žr. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/33.htm>
6. 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
7. 2000 m. JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolai dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos // Valstybės žinios, 2004, Nr. 108-4037.
8. 2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika, 2004, Nr. 22.
9. 2006 m. gegužės 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos nutartis 2K-464/2006.
10. 2007 m. gegužės 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos nutartis Nr. 2K-413/2007.

11. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis, žr. <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=38186&Condition2>
12. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89.
13. Pasiūlymas dėl Tarybos pamatinio sprendimo dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR, žr. <http://www.tm.lt/dok/pasiulymasAUKA.pdf>
14. Slavery Convention, žr. http://www.unicri.it/wwd/trafficking/legal_framework/docs/1926_slavery_convention.pdf
15. Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, 226 U.N.T.S. 3, entered into force April 30, 1957, žr. <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/f3scas.htm>

Mokslinė literatūra

16. *Bolzanas D., Drakšienė A.* Prekybos žmonėmis samprata // Teisė, 2004, Nr. 53, p. 38–50.
17. *Fedosiuk O.* Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei // Jurisprudencija, 2003, t. 45(37), p. 86–97.
18. *Fedosiuk O.* Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė, 2005, Nr. 54, p. 70–84.
19. *Fedosiuk O.* Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos // Jurisprudencija, 2007, t. 8(98), p. 54–61.
20. *Grinevičiūtė K.* Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės // Jurisprudencija, 2007, t. 8(98), p. 81–88.
21. *Justickaja S., Dobrynina M., Nikartas S.* Vaikų pardavimo ir prekybos jais paplitimas Lietuvoje. Mokslinio tyrimo ataskaita. Vilnius: Teisės institutas, 2007.
22. *Kapstein E.* The Baby Trade // Foreign Affairs, 82, 2003.
23. *Mickevičius D.* Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai // Teisė, 2005, Nr. 54, p. 122–133.
24. *Steiger I.* Trafficking in Children for the Purpose of Sexual Exploitation in the EU – The Council Framework Decision of 19 July 2002 on Combating Trafficking in Human Beings and Its Implementation into German Law // European Journal of Crime. Criminal Law and Criminal Justice. Vol. 13/4, 2005.
25. *Wilken K.* Controlling Improper Financial Gain in International Adoptions. Defining Family: Adoption Law and Policy: Adoption Rights // 2 Duke J. Gender L. & Pol'y 85, 1995.

Simonas NIKARTAS

Law Institute

JURIDICAL CONCEPTION OF TRAFFICKING IN CHILDREN

Summary

In this article we look into juridical conception of Trafficking in Children. We analyze the symptoms of such crime in international level as well as in national juridical regulation level; we make a survey of concordance of definition of trafficking in children given in international law statements and the Criminal Code of Lithuania Republic. We emphasize the specifics of trafficking in children in a contexts of trafficking in human beings; and we give a comparison of trafficking in children crime and other similar crimes in Criminal Code of Lithuania Republic. By this analysis we reveal main issues of the existing juridical conception of trafficking in children and we make suggestions for improvements of juridical definition of this crime.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2009 m. balandžio 30 d.